

Ścieżka rowerowa Skwierzyna-Świniary

STARA CEGIELNIA Your browser does not support the audio element.

Cegielnia parowa w Skwierzynie była historycznym zakładem przemysłowym działającym na przełomie XIX i XX wieku i stanowiła ważny element gospodarczego zaplecza miasta w czasach pruskich i niemieckich. Jak na swoje czasy stanowiła nowoczesny obiekt wykorzystujący napęd parowy do produkcji materiałów budowlanych, przede wszystkim cegieł. Kluczową rolę w XIX-wiecznym uprzemysłowieniu miasta, znanego wówczas jako Schwerin an der Warthe, odegrała rodzina Holtzingerów, szczególnie Samuel Holtzinger. To właśnie oni przekształcili tradycyjną, rzemieślniczą produkcję ceramiki w nowoczesny zakład przemysłowy oparty na maszynach parowych. W latach 1852–1853 cegielnia przeszła prawdziwą rewolucję technologiczną. Zainstalowanie nowoczesnego kotła parowego, opartego na patentach dr. E. Albana, pozwoliło niezależną produkcję od warunków atmosferycznych oraz pracy wykonywanej wyłącznie siłami ludzkimi. Właśnie wtedy zakład przyjął nazwę Dampfziegelei S. Holtzinger. Cegły produkowane przez rodzinę Holtzingerów szybko z wyjątkowej stały się towarami eksportowymi regionu. Wyróżniały się charakterystycznym stemplem: „S. HOLTZINGER SCHWERIN A/W.”. Wykorzystywano je przy budowie obiektów strategicznych oraz infrastruktury kolejowej na terenie ówczesnych Prus. Do dziś pasjonaci historii odnajdują cegły ze skwierzynskiej cegielni w murach zabytkowych budowli, między innymi w Kostrzynie nad Odrą oraz na ścianach zabytkowej wieży wodnej z pompowni w Wiele. Świadczy to o ponad 170-letniej trwałości wyrobów pochodzących z tego zakładu. Po przełomie XIX i XX wieku, prawdopodobnie w okresie I wojny światowej lub krótko po jej zakończeniu, rodzina Holtzingerów zakończyła bezpośrednio zarządzanie cegielnią. W latach 20. XX wieku kompleks został wydzierżawiony braciom Hennig. W 1945 roku Skwierzyna została dotknięta poważnymi zniszczeniami wojennymi. Sama cegielnia przetrwała działania militarne w stanie umożliwiający odbudowę, jednak lokalny Zarząd Miejski nie dysponował środkami pozwalającymi na samodzielne uruchomienie zakładu. Na mocy decyzji Wojewódzkiej Komisji z 1 października 1947 roku, sformalizowanej w 1949 roku, obiekt przeszedł na własność państwa. W kwietniu 1948 roku podjęto decyzję o przekazaniu cegielni poznańskiemu oddziałowi Wytwórni Materiałów Budowlanych. Dzięki centralnym funduszom wznowiono produkcję cegieł, które odegrały ważną rolę w odbudowie zniszczonego regionu oraz wspierały rozwijający się proces osadniczy. Z czasem zakład został włączony do struktur Państwowego Przedsiębiorstwa „Centralny Zarząd Wytwórni Materiałów Budowlanych”. Obecnie teren ruin dawnej cegielni, znajdującej się w rejonie Skwierzyna Gaj po lewej stronie Warty, nadal kryje ślady dawnej działalności przemysłowej. Wśród dawnych wyrobisk i glinianek można odnaleźć odpady poprodukcyjne, niedopały oraz uszkodzone cegły z wyraźnymi stemplami w kształcie świadectwem historii jednego z najwspanialszych zakładów przemysłowych dawnej Skwierzyny.

Bezpo?rednie fotografie przedstawiaj?ce budynki produkcyjne, kominy czy place sk?adowe dawnej Cegielni Parowej (S. Holtzinger) w Skwierzynie Gaj niestety nie zachowa?y si? w ogólnodost?pnych, cyfrowych zbiorach fotograficznych. Obiekt ten przesta? funkcjonowa? kilkadziesi?t lat temu, przez co nie istnieje jego wspó?czesne zdj?cia jako kompletnego zak?adu. W archiwach pasjonatów historii kolei i architektury przemys?owej mo?na znale?? fotografie materia?ów budowlanych wyprodukowanych w tym zak?adzie. Cegielnia produkowa?a ceg?y ze specjalnym t?oczeniem (sygnatur?): „Dampfziegelei S. Holtzinger Schwerin a/W” (Cegielnia parowa S. Holtzinger Skwierzyna nad Wart?). Przyk?adem fotograficznym takiego materia?u s? zbli?enia ?cian [Wie?y Wodnej z pompowni? w Wieleniu](#). Do jej budowy ponad 170 lat temu u?yto w?a?nie klinkieru wypalonego w Skwierzynie Gaj. Obecnie teren dawnej cegielni parowej w Skwierzynie Gaj to obszar niemal ca?kowicie zaanektowany przez las i przyrod?. Pasjonaci lokalnej historii odnajduj? w zaro?lach jedynie pozosta?oci dawnych wyrobisk i?ów oraz zarysy fundamentów.

W RUINACH PA?ACU

Pałac w Świniarach zosta? wybudowany przez ród Hohenzollernów. Początkowo by?a to parterowa, wydłużona budowla z bardzo wysokim dachem. W późniejszym czasie pałac zosta? przebudowany i rozbudowany przez Arnolda von Schlütera. Po lewej stronie dobudowano wieżę wodną oraz budynki gospodarcze, natomiast po prawej powsta?o nowe skrzyd?o rezydencji. Na wysokim poddaszu urządzono pokoje mieszkalne i balkon, do którego prowadziły reprezentacyjne schody z podjazdem. Obok pa?acu przepływa?a „Stara Warta”. Ca?ość otacza? rozleg?y park krajobrazowy za?ożony pod koniec XIX wieku. Wed?ug relacji mieszkańców pałac sp?onął wskutek zapalenia si? drewna opa?owego sk?adowanego wewnątrz budynku. Z dost?pnych informacji historycznych wynika równie?, że pałac i otaczający go park by?y jednymi z najwa?niejszych zabytków miejscowo?ci. Obiekt z czasem popad? w ruinę, a do dzi? zachowa?y si? jedynie fragmenty dawnej zabudowy oraz pozosta?oci zespo?u parkowego. Arnold von Schluter (16.09.1860-1941), urodzi? si? w Radevormald. Pochodzi? z rodziny, która znana by?a z hodowli koni arabskich. Żona Julia z domu Kusenberg. Dzieci Georg, Julia, Alfred. Za dostawę do Stajni Królewskich pięknych koni, przodek Arnolda otrzyma? od króla Prus Fryderyka Wilhelma I tytu? barona. W roku 1883 Arnold by? podporucznikiem 4 pu?ku kawalerii. W 1887 roku zosta? przeniesiony do Torunia. Tu za?yna? jako doskona?y jeździec, wziął udział w 229 wyścigach, 112 razy wygra? a 56 razy by? drugi. Trzykrotnie zdobywa? nagrodę cesarską w Poznaniu. W 1892 roku wystąpi? z wojska i rozpoczą? prace w pruskim Zarządzie Stadnin. Przez 12 lat pracowa? w stadninie Gudwallen. W 1903 roku Cesarz Wilhelm II nada? Schluterowi dziedziczny tytu?

szlachecki von a następnie mianował krajowym koniuszym. Arnold zdobył uznanie jako znawca koni i hipolog. Swą wiedzę zawarł w książce „Trening konia”. 31.03.1912 roku podał się do dymisji i przeniósł na stałe do Świniar (które nabył w 1894 roku). Urządził tu stadninę i rozwinął własną hodowlę koni. Po śmierci Arnolda w 1941 roku majątek odziedziczył syn Georg „von” Schluter. W latach 1912 - 1944 stadnina sprzedała 133 ogiery półkrwi dla pruskiego Zarządu Stadnin, 22 dla zarządu Stadnin Rzeszy i 36 nabywcom indywidualnym. W 1941 roku stadnina liczyła 45 koni.

STARORZECZE WARTY

Starorzecze przy Kanale Świniarskim to jedno z najbardziej malowniczych i naturalnych miejsc w dolinie dolnego odcinka rzeki Warty. Powstało wskutek odcięcia dawnego koryta rzeki, kiedy Warta zmieniła swój bieg, pozostawiając fragment starego nurtu jako oddzielny zbiornik wodny. Dziś stanowi cenny element lokalnego krajobrazu oraz wyjątkowe świadectwo naturalnej historii doliny rzecznej. W bezpośrednim sąsiedztwie starorzecza przebiega Kanał Świniarski — jeden z ważniejszych kanałów melioracyjno-wodnych na terenie gminy Skwierzyna. Okoliczne wody od lat są cenionym rezerwuarem, w którym występują zarówno ryby spokojnego terenu, jak i gatunki drapieżne. Teren wokół starorzecza zachował charakter typowy dla nadrzecznych dolin. Rozległe szuwały, trzcinowiska oraz lasy sosnowe tworzą doskonałe warunki do życia dla wielu gatunków ptaków wodnych, płazów i innych zwierząt związanych ze środowiskiem wodnym. Starorzecza nazywane są często „ładami dawnej rzeki”. Ukryte pod ród trzcin i nadrzecznych zarośli, pełni niezwykle ważną rolę w przyrodzie. Magazynują wodę, wspierają jej naturalne oczyszczanie oraz stanowią cenne siedliska dla wielu gatunków roślin i zwierząt. Choć na terenie gminy Skwierzyna brakuje dużych jezior, przyroda wynagradza to bogactwem licznych starorzeczy i dawnych dołów rzecznych, powstałych w wyniku naturalnych zmian biegu Warty oraz jej regulacji. Dziś miejsca te są ostoją dzikiej przyrody, przestrzenią wypoczynku i jednym z najcenniejszych elementów krajobrazu Doliny Warty.

HAULAND [HOYLAND]

Wśród lasów i podmokłych terenów okolic Świniar znajduje się miejsce o wyjątkowej historii, sięgającej początków XVII wieku. To właśnie tutaj, w 1619 r., Krzysztof Unrug założył najstarszą osadę ołderską w regionie — społeczność ludzi, którzy potrafili przemienić trudne, bagienne ziemie w dobrze prosperującą gospodarkę. Ołdrzy, wywodzący się początkowo z terenów dzisiejszej Holandii i Fryzji, reprezentowali wysoki poziom kultury rolnej oraz mistrzowsko opanowali sztukę melioracji. Ich przybycie na ziemie polskie rozpoczęło się w XVI wieku wraz z migracją mennonitów — wyznawców nauk Menna Simonsa. Uciekali przed prześladowaniami religijnymi, a także szukali nowych możliwości

ci życia i pracy, osiedlali się m.in. na terenach Wielkich, skąd z czasem rozprzestrzenili się również na inne regiony Polski. Z biegiem lat określenie „Olędrzy” przestało oznaczać wyłącznie narodowość, a zaczęło odnosić się do wszystkich osadników lokowanych na tzw. prawie holenderskim. Zapewniało ono liczne przywileje – wolność osobistą, wieloletnią lub wieczystą dzierżawę ziemi oraz możliwość jej dziedziczenia. Wśród olędzów byli więc nie tylko Holendrzy, ale również Niemcy i Polacy, którzy przejmowali nowoczesne metody gospodarowania od protestanckich kolonistów. Osadnicy ci podejmowali się pracy tam, gdzie inni nie potrafili poradzić sobie z trudnym terenem. Karczowali lasy, osuszali mokradła i budowali sprawne systemy odwadniające. Dzięki doświadczeniu w walce z żywiołem wody potrafili przekształcić nieprzyjazne, zalewowe obszary w dobrze prosperujące gospodarstwa. Wykorzystywali żyzny namulny rzeczny jako naturalny nawóz i tworzyli skuteczne zabezpieczenia przeciwpowodziowe. Często osiedlano ich również w miejscach dawnych, opuszczonych wsi, które dzięki ich pracy odzyskiwały życie. Śladem tej niezwykłej historii jest dziś dawny cmentarz ewangelicki znajdujący się na terenie Nadleśnictwa Skwierzyna. Nekropolia powstała prawdopodobnie krótko po założeniu osady przez Krzysztofa Unruga, około 1618–1619 roku. Zajmuje powierzchnię 21 arów i choć od 1945 roku pozostaje nieużytkowana, do dziś zachowały się na niej 102 kamienne i betonowe nagrobki. Najstarsze z nich pochodzą z pierwszej połowy XIX wieku i stanowią cenne świadectwo obecności olędzów na tych ziemiach oraz pamięci o ludziach, którzy potrafili oswoić trudny krajobraz pogranicza wody i lasu.

The OLD BRICKYARD Your browser does not support the audio element.

The steam brickyard in Skwierzyna was a historic industrial plant operating at the turn of the 20th century and was an important element of the city's economic base during the Prussian and German eras. For its time, it was a modern facility utilizing steam power to produce building materials, primarily bricks. The Holtzinger family, particularly Samuel Holtzinger, played a key role in the 19th-century industrialization of the city, then known as Schwerin an der Warthe. They transformed the traditional, artisanal production of ceramics into a modern industrial facility powered by steam engines. In 1852–1853, the brickyard underwent a true technological revolution. The installation of a modern steam boiler, based on Dr. E. Alban's patents, made production independent of weather conditions and work performed solely by human labor. It was then that the facility became known as Dampfziegelei S. Holtzinger. The bricks produced by the Holtzinger family were renowned for their exceptional durability and became a regional export. They bore the distinctive stamp: "S. HOLTZINGER SCHWERIN A/W." They were used in the construction of strategic facilities and railway infrastructure in what was then Prussia. To this day, history buffs enthusiasts still find bricks from the Skwierzyna brickyard in the walls of historic buildings, including those in Kostrzyn nad Odrą and the historic water tower with pumping station in Wieleń. This attests to the over 170-year durability of the factory's products. After the turn of the 19th and 20th centuries, likely during World War I or shortly after, the Holtzinger family ended direct management of

the brickyard. In the 1920s, the complex was leased to the Hennig brothers. In 1945, Skwierzyna suffered extensive wartime destruction. The brickyard itself survived the military operations in a condition that allowed for reconstruction, but the local City Council lacked the funds to reopen the plant itself. By decision of the Voivodeship Commission of October 1, 1947, formalized in 1949, the facility became state property. In April 1948, the decision was made to transfer the brickyard to the Poznań branch of the Building Materials Manufacturing Company lub Building Materials Works. Thanks to central funding, brick production resumed, playing a significant role in the reconstruction of the devastated region and supporting the growing settlement process. Over time, the plant was incorporated into the State Enterprise "Central Board of the Building Materials Manufacturing. Today, the ruins of the former brickyard, located in the Skwierzyna Gaj area on the left bank of the Warta River, still reveal traces of former industrial activity. Among the old pits and clay pits, one can find manufacturing debris, underfired bricks, and damaged bricks with clear owner stamps, testifying to the history of one of the most important industrial plants in former Skwierzyna. Direct photographs of the production buildings, chimneys, or storage yards of the former Steam Brickyard (S. Holtzinger) in Skwierzyna Gaj have unfortunately not survived in publicly available digital photographic collections. The facility ceased operations decades ago, so no contemporary photographs of the intact industrial complex exist. In the archives of railway history and industrial architecture enthusiasts, photographs of building materials produced at this plant can be found. The brickyard produced bricks with a special embossing (signature): "Dampfziegelei S. Holtzinger Schwerin a/W" (S. Holtzinger Steam Brickyard Skwierzyna nad Wartą). A photographic example of such material is the close-up of the walls of the Water Tower with its pumping station in Wieleń. Clinker fired in Skwierzyna Gaj was used in its construction over 170 years ago. Today, the site of the former steam brickyard in Skwierzyna Gaj is an area almost completely occupied by forest and nature. Local history enthusiasts find only the remains of old clay pits and the outlines of foundations in the bushes.

IN THE RUINS OF THE PALACE

The palace in Winiary was built by the Hohenzollern family. Initially, it was a single-story, elongated structure with a very high roof. Later, the palace was rebuilt and expanded by Arnold von Schlüter. A water tower and outbuildings were added on the left side, while a new wing of the residence was built on the right. The high attic contained living quarters and a balcony, accessed by a stately staircase with a driveway. The "Old Warta" River flowed past the palace, crossed by a distinctive white bridge. The entire complex was surrounded by a vast landscape park established in the late 19th century. According to residents, the palace burned down after firewood stored inside ignited. Available historical information also indicates that the palace and the surrounding park were among the most important monuments in the town. Over time, the building fell into ruin, and only fragments of the former buildings and remnants of the park complex remain. Arnold von Schlüter (September 16, 1860–1941) was born in Radevormald. He came from a family known for breeding Arabian horses. His wife was Julia, née Kusenberg. His children

were Georg, Julia, and Alfred. For supplying beautiful horses to the Royal Stables, Arnold's ancestor received the title of baron from King Frederick William I of Prussia. In 1883, Arnold was a second lieutenant in the 4th Cavalry Regiment. In 1887, he was transferred to Toruń. There, he became renowned as an excellent rider, taking part in 229 races, winning 112 times and finishing second 56 times. He won the Imperial Prize three times in Poznań. In 1892, he retired from the army and began working for the Prussian Stud Farm Board. He worked at the Gudwallen Stud for 12 years. In 1903, Emperor Wilhelm II granted Schlüter the hereditary title of "von" (von Schlüter) and subsequently appointed him Chief Royal Equerry. Arnold gained recognition as a horse expert and hippologist, compiling his expertise in the book "Horse Training." On March 31, 1912, he resigned and permanently moved to Żwiniary (which he had acquired in 1894). He established a stud farm there and developed his own horse breeding business. After Arnold's death in 1941, his son, Georg von Schlüter, inherited the estate. Between 1912 and 1944, the stud farm sold 133 half-bred stallions to the Prussian Stud Farm Board, 22 to the Reich Stud Farm Board, and 36 to individual buyers. In 1941, the stud farm numbered 45 horses.

WARTA RIVER OXBOW LAKE

The oxbow lake near the Żwiniarski Canal is one of the most picturesque and natural sites in the lower Warta River valley. It was formed when the former riverbed was cut off when the Warta River changed its course, leaving a section of the old stream as a separate reservoir. Today, it is a valuable element of the local landscape and a unique testimony to the natural history of the river valley. Warta River Oxbow Lake is one of the most important drainage and water channels in the Skwierzyna commune—runs directly adjacent to the oxbow lake. The surrounding waters have long been a valued fishing ground, home to both non-predatory fish species and predatory species. The area around the oxbow lake has retained the character typical of river valleys. Extensive reed beds, marsh vegetation and riparian forests provide excellent habitats for numerous species of waterfowl, amphibians, and other aquatic animals. Oxbow lakes are often called "traces of the ancient river." Hidden among reeds and riverside thickets, they play an extremely important role in nature. They store water, support its natural purification, and provide valuable habitats for numerous plant and animal species. Although the Skwierzyna commune lacks large lakes, nature compensates with a wealth of oxbow lakes and former river basins, created by the natural changes in the Warta River's course and its regulation. Today, these places are a haven for wildlife, a recreational area, and one of the most valuable landscape elements of the Warta Valley.

HAULAND

Amid the forests and wetlands around Żwiniary lies a place with a unique history, dating back to the early 17th century. It was here, in 1619, that Krzysztof Unrug founded the oldest Olszów settlement in the region – a community of people who were able to transform difficult, marshy lands into thriving farms.

Originally originating from the territories of present-day Netherlands and Friesland, the Ol?ders demonstrated a high level of agricultural culture and mastered the art of land improvement. Their arrival in Poland began in the 16th century with the migration of Mennonites – followers of the teachings of Menno Simons. Fleeing religious persecution and seeking new life and work opportunities, they settled in areas such as the ?u?awy Wi?lane region, from where they eventually spread to other regions of Poland. Over the years, the term "Ol?der" ceased to denote only a nationality and began to refer to all settlers established under so-called Dutch law. It provided numerous privileges – personal freedom, long-term or perpetual land leases, and the possibility of the former Protestant cemetery located within the Skwierzyna Forest District. The necropolis was likely established shortly after the settlement was founded by Krzysztof Unrug, around 1618–1619. It covers an area of ??21 ares inheriting land. Among the Ol?ders were not only Dutch, but also Germans and Poles, who adopted modern farming methods from the Protestant colonists. These settlers undertook work where others could not cope with the difficult terrain. They cleared forests, drained wetlands, and built efficient drainage systems. Thanks to their experience in dealing with the elements, they were able to transform hostile, flood-prone areas into thriving farms. They used the fertile river silt as a natural fertilizer and created effective flood defenses. They often settled on the sites of former, abandoned villages, which, thanks to their work, were revitalized. A trace of this remarkable history is today, and although it has been unused since 1945, 102 stone and concrete tombstones remain. The oldest of these date from the first half of the 19th century and constitute a valuable testimony to the presence of the Dutch in these lands and the memory of the people who tamed the challenging landscape where forests and wetlands met.

DIE ALTE ZIEGELEI Your browser does not support the audio element.

Die Dampfziegelei in Skwierzyna war eine historische Industrieanlage, die um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert in Betrieb war und in der preußischen und deutschen Zeit einen wichtigen Bestandteil der wirtschaftlichen Infrastruktur der Stadt bildete. Für ihre Zeit war sie eine moderne Anlage, die Dampfkraft zur Herstellung von Baumaterialien, vor allem Ziegeln, nutzte. Eine Schlüsselrolle bei der Industrialisierung der Stadt im 19. Jahrhundert, die damals als Schwerin an der Warthe bekannt war, spielte die Familie Holtzinger, insbesondere Samuel Holtzinger. Sie waren es, die die traditionelle handwerkliche Keramikproduktion in einen modernen, auf Dampfmaschinen basierenden Industriebetrieb umwandelten. In den Jahren 1852–1853 erlebte die Ziegelei eine technologische Revolution. Die Installation eines modernen Dampfkessels, der auf den Patenten von Dr. E. Alban basierte, ermöglichte es, die Produktion von den Witterungsbedingungen und der ausschließlich mit Muskelkraft verrichteten Arbeit unabhängig zu machen. Genau zu diesem Zeitpunkt nahm der Betrieb den Namen Dampfziegelei S. Holtzinger an. Die von der Familie Holtzinger hergestellten Ziegel waren für ihre außergewöhnliche

Haltbarkeit bekannt und wurden zu einem Exportgut der Region. Sie zeichneten sich durch einen charakteristischen Stempel aus: „S. HOLTZINGER SCHWERIN A/W.“. Sie wurden beim Bau strategischer Objekte und der Eisenbahninfrastruktur im damaligen Preußen verwendet. Bis heute finden Geschichtsinteressierte Ziegel aus der Schweriner Ziegelei in den Mauern historischer Gebäude, unter anderem in Küstrin an der Oder sowie an den Wänden des historischen Wasserturms mit Pumpwerk in Wiele?. Dies zeugt von der über 170-jährigen Haltbarkeit der Produkte aus diesem Werk. Nach der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert, vermutlich während des Ersten Weltkriegs oder kurz nach dessen Ende, gab die Familie Holtzinger die direkte Leitung der Ziegelei ab. In den 1920er Jahren wurde der Komplex an die Brüder Hennig verpachtet. Im Jahr 1945 wurde Skwierzyna von schwerwiegenden Kriegsschäden heimgesucht. Die Ziegelei selbst überstand die Kriegshandlungen in einem Zustand, der einen Wiederaufbau ermöglichte, doch der örtliche Stadtrat verfügte nicht über die Mittel, um den Betrieb eigenständig wieder in Gang zu bringen. Kraft eines Beschlusses der Woiwodschaftskommission vom 1. Oktober 1947, der 1949 formalisiert wurde, ging die Anlage in den Besitz des Staates über. Im April 1948 wurde beschlossen, die Ziegelei an die Posener Niederlassung der Baustofffabrik zu übergeben. Dank zentraler Mittel wurde die Ziegelproduktion wieder aufgenommen, die eine wichtige Rolle beim Wiederaufbau der zerstörten Region spielte und den sich entwickelnden Besiedlungsprozess unterstützte. Im Laufe der Zeit wurde der Betrieb in die Strukturen des staatlichen Unternehmens „Zentrale Verwaltung der Baustoffwerke“ eingegliedert. Das Gelände der Ruinen der ehemaligen Ziegelei, das sich in der Gegend von Skwierzyna Gaj auf der linken Seite der Warthe befindet, birgt noch heute Spuren der früheren industriellen Tätigkeit. Zwischen den ehemaligen Abbaustätten und Lehmgruben findet man Produktionsabfälle, unvollständig gebrannte Ziegel und beschädigte Ziegel mit deutlichen Stempeln des Eigentümers, die von der Geschichte eines der bedeutendsten Industriebetriebe des ehemaligen Skwierzyna zeugen.

Leider sind keine Originalfotos von den Produktionsgebäuden, Schornsteinen oder Lagerplätzen der ehemaligen Dampfziegelei (S. Holtzinger) in Skwierzyna Gaj in öffentlich zugänglichen digitalen Fotosammlungen erhalten geblieben. Da diese Anlage vor einigen Jahrzehnten stillgelegt wurde, gibt es keine zeitgenössischen Aufnahmen, die sie als vollständigen Betrieb zeigen. In den Archiven von Liebhabern der Eisenbahn- und Industriearchitektur finden sich jedoch Fotos von Baumaterialien, die in dieser Anlage hergestellt wurden. Die Ziegelei produzierte Ziegel mit einer speziellen Prägung (Signatur): „Dampfziegelei S. Holtzinger Schwerin a/W“. Ein fotografisches Beispiel für solches Material sind Nahaufnahmen der Wände des Wasserturms mit Pumpwerk in Wiele?. Für dessen Bau vor über 170 Jahren wurde eben jener Klinker verwendet, der in Skwierzyna Gaj gebrannt wurde. Heute ist das Gelände der ehemaligen Dampfziegelei in Skwierzyna Gaj fast vollständig von Wald und Natur eingenommen. Liebhaber der lokalen Geschichte finden im Gestrüpp lediglich Überreste ehemaliger Tonabbaugebiete und Umriss von Fundamenten.

IN DEN RUINEN DES SCHLOSSES

Das Schloss in ?winiary wurde vom Haus Hohenzollern erbaut. Ursprünglich handelte es sich um einen einstöckigen, langgestreckten Bau mit einem sehr hohen Dach. Später wurde das Schloss von Arnold von Schlüter umgebaut und erweitert. Auf der linken Seite wurden ein Wasserturm und Wirtschaftsgebäude angebaut, während auf der rechten Seite ein neuer Flügel der Residenz entstand. Im hohen Dachgeschoss wurden Wohnräume und ein Balkon eingerichtet, zu dem eine repräsentative Treppe mit Auffahrt führte. Neben dem Schloss floss die „Stara Warta“, über die eine charakteristische weiße Brücke führte. Das gesamte Anwesen war von einem weitläufigen Landschaftspark umgeben, der Ende des 19. Jahrhunderts angelegt wurde. Nach Aussagen der Einwohner brannte das Schloss nieder, nachdem sich im Inneren des Gebäudes gelagertes Brennholz entzündet hatte. Aus den verfügbaren historischen Informationen geht auch hervor, dass das Schloss und der umliegende Park zu den bedeutendsten Sehenswürdigkeiten des Ortes gehörten. Das Anwesen verfiel im Laufe der Zeit, und bis heute sind nur noch Fragmente der ehemaligen Bebauung sowie Überreste des Parkkomplexes erhalten. Arnold von Schlüter (16.09.1860–1941) wurde in Radevormald geboren. Er stammte aus einer Familie, die für ihre Araberzucht bekannt war. Seine Frau Julia, geborene Kusenberg. Seine Kinder Georg, Julia und Alfred. Für die Lieferung schöner Pferde an die königlichen Stallungen erhielt Arnolds Vorfahr vom preußischen König Friedrich Wilhelm I. den Titel eines Barons. Im Jahr 1883 war Arnold Leutnant im 4. Kavallerieregiment. 1887 wurde er nach Toru? versetzt. Dort wurde er als hervorragender Reiter berühmt, nahm an 229 Rennen teil, gewann 112 Mal und wurde 56 Mal Zweiter. Dreimal gewann er den kaiserlichen Preis in Posen. Er trat 1892 aus dem Militärdienst aus und begann seine Tätigkeit bei der preußischen Gestütsverwaltung. Zwölf Jahre lang arbeitete er im Gestüt Gudwallen. Im Jahr 1903 verlieh Kaiser Wilhelm II. Schlüter den erblichen Adelstitel „von“ und ernannte ihn anschließend zum Reichshofmeister. Arnold erlangte Anerkennung als Pferdeexperte und Hippologe. Sein Wissen fasste er in dem Buch „Trening konia“ (Pferdetraining) zusammen. Am 31.03.1912 trat er in den Ruhestand und zog endgültig nach ?winiary (das er 1894 erworben hatte). Dort richtete er ein Gestüt ein und baute eine eigene Pferdezucht auf. Nach Arnolds Tod im Jahr 1941 erbte sein Sohn Georg von Schlüter das Anwesen. In den Jahren 1912–1944 verkaufte das Gestüt 133 Halbbluthengste an die preußische Gestütsverwaltung, 22 an die Reichsgestütsverwaltung und 36 an Privatkäufer. Im Jahr 1941 zählte das Gestüt 45 Pferde.

ALTARM DER WARTHE

Der Altarm am ?winiary-Kanal ist einer der malerischsten und naturbelassensten Orte im Tal des Unterlaufs der Warthe. Er entstand durch die Abtrennung des ehemaligen Flussbetts, als die Warthe ihren Lauf änderte und einen Abschnitt des alten Flusslaufs als eigenständiges Gewässer zurückließ. Heute ist er ein wertvoller Bestandteil der lokalen Landschaft und ein einzigartiges Zeugnis der Naturgeschichte des Flusstals. In unmittelbarer Nähe des Altarms verläuft der ?winiary-Kanal – einer der wichtigsten

Entwässerungs- und Wasserkanäle auf dem Gebiet der Gemeinde Skwierzyna. Die umliegenden Gewässer sind seit Jahren ein beliebtes Angelrevier, in dem sowohl Friedfische als auch Raubfische vorkommen. Das Gebiet um das Altarmgebiet hat seinen für Flussniederungen typischen Charakter bewahrt. Ausgedehnte Schilfgürtel, Rohrkolbenbestände und Auwälder bieten hervorragende Lebensbedingungen für viele Wasservogelarten, Amphibien und andere Tiere, die mit dem Feuchtbiotop verbunden sind. Altarme werden oft als „Spuren des ehemaligen Flusses“ bezeichnet. Versteckt zwischen Schilf und Ufergebüsch spielen sie eine äußerst wichtige Rolle in der Natur. Sie speichern Wasser, unterstützen dessen natürliche Reinigung und bilden wertvolle Lebensräume für viele Pflanzen- und Tierarten. Obwohl es in der Gemeinde Skwierzyna an großen Seen mangelt, entschädigt die Natur dafür mit einer Fülle zahlreicher Altarme und ehemaliger Flussgruben, die durch natürliche Veränderungen des Warthe-Flusslaufs und dessen Regulierung entstanden sind. Heute sind diese Orte ein Rückzugsgebiet für die Tierwelt, ein Ort der Erholung und eines der wertvollsten Elemente der Landschaft des Warthe-Tals.

HAULAND

Inmitten der Wälder und Feuchtgebiete rund um ?winiary liegt ein Ort mit einer einzigartigen Geschichte, die bis in die Anfänge des 17. Jahrhunderts zurückreicht. Genau hier gründete Krzysztof Unrug im Jahr 1619 die älteste Oländer-Siedlung der Region – eine Gemeinschaft von Menschen, denen es gelang, das schwierige, sumpfige Land in florierende Bauernhöfe zu verwandeln. Die Oländer, die ursprünglich aus den Gebieten des heutigen Niederlande und Frieslands stammten, verfügten über ein hohes Niveau an landwirtschaftlicher Kultur und beherrschten die Kunst der Landgewinnung meisterhaft. Ihre Ankunft auf polnischem Boden begann im 16. Jahrhundert mit der Migration der Mennoniten – Anhänger der Lehren von Menno Simons. Auf der Flucht vor religiöser Verfolgung und auf der Suche nach neuen Lebens- und Arbeitsmöglichkeiten ließen sie sich unter anderem in den Weichsel-Auen nieder, von wo aus sie sich im Laufe der Zeit auch in andere Regionen Polens ausbreiteten. Im Laufe der Jahre bezeichnete der Begriff „Oländer“ nicht mehr ausschließlich die Nationalität, sondern bezog sich auf alle Siedler, die nach dem sogenannten holländischen Recht angesiedelt wurden. Dieses gewährte zahlreiche Privilegien – persönliche Freiheit, eine mehrjährige oder ewige Pacht des Landes sowie die Möglichkeit, dieses zu vererben. Zu den Oländern gehörten also nicht nur Niederländer, sondern auch Deutsche und Polen, die moderne Bewirtschaftungsmethoden von den protestantischen Kolonisten übernahmen. Diese Siedler nahmen die Arbeit dort auf, wo andere mit dem schwierigen Gelände nicht zurechtkamen. Sie rodeten Wälder, legten Moore trocken und bauten effiziente Entwässerungssysteme. Dank ihrer Erfahrung im Kampf gegen die Naturgewalten des Wassers gelang es ihnen, unwirtliche, überschwemmungsgefährdete Gebiete in gut florierende Höfe zu verwandeln. Sie nutzten den fruchtbaren Flussschlamm als natürlichen Dünger und schufen wirksame Hochwasserschutzanlagen. Häufig wurden sie auch an den Standorten ehemaliger, verlassener Dörfer angesiedelt, die dank ihrer Arbeit wieder zum Leben erweckt wurden. Ein Zeugnis dieser außergewöhnlichen Geschichte ist heute der ehemalige evangelische Friedhof auf dem

Gebiet des Forstamtes Skwierzyna. Die Begräbnisstätte entstand wahrscheinlich kurz nach der Gründung der Siedlung durch Krzysztof Unrug, etwa 1618–1619. Sie erstreckt sich über eine Fläche von 21 Ar und obwohl sie seit 1945 nicht mehr genutzt wird, sind dort bis heute 102 Grabsteine aus Stein und Beton erhalten geblieben. Die ältesten davon stammen aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts und sind ein wertvolles Zeugnis für die Anwesenheit der Oländer in diesen Gebieten sowie für die Erinnerung an Menschen, die es verstanden haben, die raue Landschaft an der Grenze zwischen Wasser und Wald zu zähmen.

- [Udostępnij: Facebook](#)
- [Udostępnij: X](#)
- [Drukuj](#)
- [PDF](#)